

Son Dönemlerinde Osmanlı Ekonomisindeki Bozulmanın Orduya Yansımaları: Yedeklik Uygulamaları

Reflections of The Deterioration in The Ottoman Economy on The Army During Their Last Periods: Backup Applications

ÖZET

Yeniçeri Ocağı kaldırılıp yerine yeni kurulacak ordu için çalışmalar yapılırken devletin içinde bulunduğu iktisadi zorluklarda dikkate alınmıştır. Ziraî ve ticari faaliyetleri olumsuz yönde etkilemeyecek, hazineye de fazla bir yük getirmeyecek, ağırlıklı olarak yedeklerden oluşan bir askeri sistem kurulmaya çalışılmıştır. Bu anlayışın bir tezahürü olarak Prusya'daki Landor teşkilatından esinlenerek 1834 yılında, bir yedeklik uygulaması olan redif teşkilatı kurulmuştur. İlk dönemlerde ordu teşkilatı içinde çok az sayıda olan redif birliklerinin gücü ve ağırlığı zamanla bir hayli artmıştır. Masrafları azaltmak için başvurulan bir başka uygulama ise müstahfızlık olmuştur. 1869'da ordu teşkilatına giren müstahfızlık hizmeti, rediflik hizmetinin tamamlanmasından sonra ikinci bir yedeklik mükellefiyeti olarak planlanmıştır. Ordunun masraflarını azaltmak için uygulamaya konulan yöntemlerden biri de Nisan 1910 yılında uygulamaya konulan ihtiyat zabitanı teşkilatıdır. Redif ve müstahfız birlikleri, sadece sefer halinde silahlata alınan efrattan oluştuğu için eğitim yönündün yetersiz olmalarının yanı sıra, ileri yaşlarda olmaları nedeniyle beklenen faydayı sağlayamamıştır. Bunun sonucu olarak Balkan Harbi'nden sonra redif sınıfı ordu teşkilatından çıkartılmıştır, müstahfız ve ihtiyat zabitanı adı verilen yedek subaylık uygulaması Birinci Dünya Savaşı yıllarında da uygulanmaya devam edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Ordu Teşkilatı, Tasarruf, Redif, Müstahfız, İhtiyat Zabitanı

ABSTRACT

While the Janissary Corps was abolished and studies were carried out for the new army to be established, the economic difficulties of the state were taken into consideration. An attempt was made to establish a military system consisting mainly of reserves, which would not adversely affect agricultural and commercial activities and would not impose too much of a burden on the treasury. As a manifestation of this understanding, the redif organization, a reserve practice, was established in 1834, inspired by the Landor organization in Prussia. The power and weight of the redif units, which were very few in number in the army organization in the early periods, increased considerably over time. Another practice used to reduce expenses was preparation. The preparation service, which entered the army organization in 1869, was planned as a second reserve obligation after the completion of the redif service. One of the methods put into practice to reduce the expenses of the army was the reserve officer organization, which was put into practice in April 1910. Since the Redif and Prepared Units consisted only of soldiers conscripted during the campaign, they could not provide the expected benefits due to their advanced age, as well as their insufficient training. As a result, after the Balkan War, the redif class was removed from the army organization, and the practice of being a reserve officer, called maktahfız and habit officer, continued to be implemented during the First World War.

Keywords: Ottoman Army Organization, Saving, Redif, Fortified, Reserve Officer.

GİRİŞ

Sultan II. Mahmut yapmak istediği yeniliklere karşı çıkan ve devletin başına bela bir kurum haline gelen Yeniçeri askeri teşkilatı 17 Haziran 1826'de kaldırmıştır. Aynı tarihte kabul edilen "Asakîr-i Mansûre-i Muhammediye" kanunnamesi ile Avrupalı tarzda çağdaş bir ordu teşkilatının kurulması kabul edilmiştir (Ahmet Cevdet, 1309, s.362). Asakîr-i Mansûre-i Muhammediye kanunnamesine göre bu ordu başlangıçta 12.000 mevcutlu olarak düşünülmüştür. Çok kısa zamanda büyüyen "Asakîr-i Mansûre-i Muhammediye" askerlerinin yerleştirilmesi amacıyla Üsküdar'da ve Levent'te bulunan kışlalara ilaveler yapılmıştır. Kanunnamede ifade edildiği üzere Yeniçeri Ocağının yerine kurulan Asakîr-i Mansûre-i Muhammediye, Yeniçeri Ocağının sadece savaş dönemlerindeki görevlerini değil aynı zamanda barış dönemlerindeki görevlerini de üstlenmiştir (Özcan, 1991, s.457). Yeni ordu teşkilatının teşkili ile merkez ve eyalet ordularından müteşekkil olan iki yapıli sistem ilga edilerek, tek ve düzenli bir ordu teşkilatına dönüştürülmüştür (Cezar, 1986, s.245). Ancak, Asakîr-i Mansûre-i Muhammediye ordusunun kuruluşu aceleyle gerçekleştirildiğinden 1828-1829'da Ruslara, 1831-1833 yıllarında ise Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın ordularına karşı girişilen savaşlarda başarısız olunmuştur. Ortaya çıkan başarısızlık mevcut ordunun yetersizliğini gözler önüne serdiğinden, idarecileri yeni arayışlara sevk etmiştir. Nihayet, bu arayışlar sonucunda 1834 yılında, ordunun güçlendirilmesi amacıyla yeni bir askeri teşkilatın kurulmasına karar verilmiştir (Çadırcı, 1988, s.1220).

Yeni askeri teşkilat planlaması yapılırken devletin içinde bulunduğu iktisadi zorluklarda göz önünde bulundurularak, ihtiyaç duyulan çok sayıda askerin daimi olarak silahlata bulundurulmasının getireceği mali yük de dikkate

İsmail Efe¹

How to Cite This Article

Efe, İ. (2023). "Son Dönemlerinde Osmanlı Ekonomisindeki Bozulmanın Orduya Yansımaları: Yedeklik Uygulamaları", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(71):4055-4064. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.74007>

Arrival: 02 October 2023

Published: 31 December 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹Doç.Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Kırıkkale, Türkiye

alınmıştır. İktisadi açıdan zor durumda bulunan devleti daha fazla zora sokmayacak, ziraat ve ticaret gibi faaliyetleri sekteye uğramayacak bir askeri sistem kurulmak istenmiştir. Bu düşünceden hareketle, savaş halinde hemen silahlı altına alınabilecek, normal zamanlarda kendi işiyle gücüyle uğraşacak neferlerden oluşan bir teşkilatın kurulmasına karar verilmiştir (Bolat, 2000, s.15). Bu karar doğrultusunda Asakir-i Mansure-i Muhammediye'nin kurulmasından sekiz yıl sonra eyaletlerde redif birliklerinin kurulmasını ön gören bir kanunname kabul edilmiştir (Çadircı, 1988, s.1220).

Bu dönemde ordunun masraflarını azaltmak için başvurulmuş bir başka uygulama ise müstahfızlık olmuştur. Müstahfızlık, rediflik hizmetinin tamamlanmasından sonra yeni bir askeri mükellefiyet hizmeti olarak planlanmıştır. Müstahfızların savaş gibi olağandışı hallerde silahlı altına alınmalarına ve yalnızca askeri görevde buldukları süre için öteki askerlerin sahip oldukları haklardan istifade etmelerine karar verilmiştir (Pakalın II, 1993, s.630). Sultan Abdülaziz'in tahtta bulunduğu 1869 tarihinde ordu teşkilatında yapılan ıslah faaliyetleri sonucunda ordu, nizamiye, redif ve müstahfız olarak üç bölüme ayrılmıştır. Rediflikte 6 yıllık hizmet sürelerini tamamlayanlar için 8 yıllık hizmet süresini kapsayan müstahfızlık yükümlülüğü getirilmiştir (Aydın, 1994, s.22-23; TV, 27.9.1285). 1869'da yapılan düzenlemeyle müstahfızlar dışındaki birliklerde bulunan askerlerin topyekün hazırlık hareketi içinde olmaları veya sevkleri söz konusu olması durumunda, yaşadıkları yurt köşelerinin asayiş ve güvenliğini sağlamaları için müstahfızlara silah verilmesine ve başlarına da subay atanmasına karar verilmiştir (TV, 29 Eylül 1285).

Ordunun masrafının azaltılması amacıyla başvurulmuş uygulamalardan birisi de barış zamanlarında birliklerde subay sayısının düşürülmesiydi. Barış dönemlerinde bazı birliklerde ya hiç subay bulundurulmaz ya da subay sayısı olması gerekenden çok noksan olurdu. 1877-78 Osmanlı-Rus Harbinde yaşanan hezimetten sonra harp ve sefer dönemlerinde özellikle redif kıtaları ve depo alaylarında görevli efrada gerekli eğitimlerin verilmesine karar verildi. Bu eğitimleri vermek üzere ihtiyaç duyulan subay kadrosunun temini için ihtiyat zabitanı ve namzetleri adı altında özel bir sınıfın kurulması kararlaştırıldı. Avrupa devletlerindeki ihtiyat zabitanı ile ilgili hüküm ve kurallardan istifade edilerek bir nizamname hazırlandı. Hazırlanan nizamnameye göre ihtiyat zabitanı ihtiyacının ordunun kendi hazır mevcut kaynaklarından temini esas alındı (Beşikçi, 2011, s.51-53).

OSMANLI ORDU TEŞKİLATINDA REDİFLER

Kuruluşundan II. Meşrutiyete Redif Teşkilatı

Redif teşkilatı Osmanlı ordu teşkilatına 1834 yılında Moltke'nin danışmanlık yaptığı dönemde girdi. Redif teşkilatının kuruluş çalışmaları sırasında Prusya ordusunda bulunan Landor teşkilatı örneğinden istifade edilerek nizamname hazırlandı. Hazırlanan nizamname, savaşın olmadığı dönemlerde çok fazla askeri nizamiye kuvveti olarak bulundurmamayı amaçlıyordu. Nizamnameye göre, Anadolu ve Rumeli'nin uygun görülen yerlerinde 23-32 yaş arası gönüllülerden oluşacak, subayları da dahil olmak üzere bin dört yüz yirmi altı mevcuda sahip, dört bölükten müteşekkil birer redif taburunun kurulması öngörülmekteydi (TSKT, 1982, s.195-200). Yapılan planlamalar çerçevesinde ilk redif taburları 1834-1835 yıllarında Ankara, Çankırı, Karahisar-ı Sahib, Siroz ve Mentеше sancaklarında kuruldu. Redif taburlarında görevli subayların, haftada iki gün çalışmaları ve çalıştıkları günlerde resmi üniforma giymelerine karar verildi. Bu subayların normal subay maaşının dörtte birini almaları da uygun görüldü. İlk redif taburlarının kuruluşundan bir yıl sonra, daha büyük redif teşekküllerinin kurulmasına karar verildi. Kurulacak yeni birliklerin idaresi için bir müşirin atanmasına, bununla valilikle birleştirilmesine karar verilince, vali-müşirler ortaya çıkmış oldu (Deny, 1964, s.666-667).

Tanzimat Fermanının ilanını müteakip "Asakir-i Nizamiye-i Şahane" ismi verilen Osmanlı ordusu, 1841 yılına geldiğinde bölge komutanlıkları şeklinde teşkilatlandırıldı (Shaw, 1983, s.120). Yapılan bu yeni teşkilata göre, ordu bölgesi olarak belirlenen her bir çevrede ne kadar muvazzaf alay bulunuyor ise aynı sayıda redif bölgesi bulunacak şekilde taksime tabi tutuldu. Redif bölgelerinin her birinde dört taburdan oluşan bir redif alayı teşkiline karar verildi. Redif askerlerinin askeri yeteneklerini geliştirmek üzere her sene bir aylık bir sürede tabur merkezlerine eğitim almalarına karar verildi. Redif askerlerinin eğitimde buldukları bir aylık sürede muvazzaf sınıfta yer alan askerlerle aynı maaş ve tayinat haklarına sahip olmaları uygun bulundu (Mahmut Şevket Paşa, 1983, s.16). Düzenleme orduların her birinin bir redif sınıfına sahip olmasını, normal zamanlarda bunların ordu merkezlerindeki liva rütbesine sahip bir kumandan idaresinde bulunmalarını öngörüyordu. Redifler hakkında zaman içerisinde ihtiyaçlara göre yeni düzenlemeler yapılmaya devam edildi. Bu düzenlemelerden birisi de 1853 yılında yapıldı. 1853'de redif birliklerinin 4 veya 6 ordu oluşturacak şekilde yeniden düzenlenmesine karar verildi (Deny, 1964, s.667). 1869 yılı Haziran ayında kabul edilen bir kanunla ordu; nizamiye sınıfı, redif ve müstahfız sınıflarından müteşekkil olacak şekilde tanzim edildi. Osmanlı silahlı kuvvetlerinin 7 ordu şeklinde yeniden yapılandırıldığı teşkilat yapısında redif birlikleri, birinci ve ikinci tertip olarak iki bölüme ayrıldı (Tunalı, 2003, s.113; TSKT, 1978, s.206-207).

Sultan II. Abdülhamit döneminde, Osmanlı ordusunda teşkilat ve taktik açısından Fransa anlayışı yerine Alman anlayışının kullanılmasına karar verilince sistem değişikliğine gidildi. Benimsenen yeni sisteme uygun olarak, 1882

yılından itibaren ordunun ıslah ve yapılandırılması konusunda Alman subaylarından faydalanılmaya başlandı (TSKT, 1996, s.75). Yapılan planlamanın en dikkat çekici yönü, ordu teşkilatında topçu tümenleriyle birlikte redif ve müstahfiz tümenlerine de yer verilmiş olmasıydı (Özkan, 1999, s.1263). 1886 yılında kabul edilen Kur'a Kanunu ile 20 yıl olarak belirlenen askerlik hizmet süresi, üç bölüme ayrılmıştır. Bu sürenin ilk 6 yılı nizamiyede, ikinci 6 yılı redif sınıfında, kalan 8 yılı ise müstahfizlik süresi olarak belirlendi. Bu düzenleme ile 7 yıl olan rediflik müddeti 6 yıla düşürüldü (Özdemir, 1989, s.72). Düzenleme, ordu merkezlerindeki subayların bir bölümünün ihtiyaç halinde redif birliklerine kumandan olarak görevlendirmelerini de öngörüyordu (Aydemir, 1973, s.179). 28 Eylül 1887 tarihinde de rediflere mahsus bir kanun hazırlandı ancak, kanun beş yıl sonra 1892'de uygulanabildi. Redif sınıfının görev süresini 8 yıl olarak belirleyen kanunla, redif birliklerinde bulunan en üst rütbedeki fırka kumandanından başlayarak, en alt rütbede bulunan çavuşa kadar bütün subayları dereceleri bakımından muvazzaf subaylarla eşit hale getiriyordu. Kanun, subaylara askerlik şubelerinde memuriyet görevi ifa etme yükümlülüğü de getiriyordu (Deny, 1964, s.667). 1892 yılında uygulamaya konulan redif askeri teşkilatı, 1908 yılına kadar uygulamada kaldı. Meşrutiyet idaresine geçildiğinde, 6 ve 7. Ordular hariç, her bir orduda 4 redif tümeni mevcuttu. Bununla birlikte olası bir savaş durumunda, toplamda 20 redif tümeni teşkil edebilecek kapasite mevcuttu (Kayabalı ve Arslanoğlu, 1973, s.1029).

Müfettişlik Teşkilatı Döneminde Redifler

1908 Aralık ayında redif teşkilatının süvari kısmına son verildi, piyade kısmının ise devamına karar verildi. 1910 yılı 9 Temmuzunda kabul edilen nizamname ile ordu teşkilatının yeni bir anlayışla teşkiline karar verilmişti. Kabul edilen nizamname, redif birliklerinin teşkil edeceği tümenlerin durum ve şartlar dahilinde rediflerden kolordu kurulmasına da imkân tanıyordu (TSKT, 1996, s.95-96; Balkan Harbi, 1993, s.94). Alaylardan meydana gelen redif tümenlerinden redif müfettişlikleri meydana gelecekti. Yapılan planlamaya göre Osmanlı ülkesinde altı redif müfettişliği bulunacak, redif tümenleri ise müfettişlik idaresinde bulunacaktı. Önceki teşkilat yapısında tümen olarak ordunun bulunan redif birlikleri yeni durumda yalnızca eğitim ve seferberlik işleri yönünden ordularla irtibatlı olacaktı. Eğitim ve seferberlik dışındaki hususlarda Harbiye Nezaretinin idaresinde olmak kaydıyla redif müfettişliklerinin yönetimine bırakılıyordu (ATASE, BLH, F: 001-03, 04; Balkan Harbi, 1993, s.127-128).

Redif müfettişliklerinin görev ve yetkileri 1327 yılında kabul edilen nizamname ile yeniden tespit edildi. Kabul edilmiş olan nizamname redif askerlerinin ve subaylarının talim ve terbiye işlerini redif müfettişleri yönetimine bırakıyordu. Askere alma ile ilgili iş ve işlemler rediflerin sorumluluğunda bulunduğundan, bütün asker alma ile ilgili işler de redif müfettişliği sorumluluğuna verildi. Ayrıca müfettişlikler, hem kendi kuvvetlerinin hem de yedek kuvvetlerin silah araç gereçlerinin korunması, takviyesi, bakımı gibi hususların yanı sıra gerekli görülen askeri depoların bakım ve inşasından da sorumluydu. Redif müfettişleri, seferberlik hazırlıklarının denetimi, redif birliklerinden müteşekkil taburların toplanmalarını sağlamak, toplanan bu taburların her yönden hazır bir şekilde seferber olmalarını temin etmekle de yükümlüydü. Bütün bu görevlerin yanı sıra müfettişlik ihtiyaç duyar ise birliklerin her bakımdan denetlenmesi hususunda yetkiye sahipti (Redif Müfettişliklerinin Vazifesine Dair Nizamname, 1327).

Yapılmış olan ordu teşkilatı, Osmanlı coğrafyasını altı müfettişlik bölgesine taksim ediyordu. Bu taksimatta altı redif müfettişliği, 54 fırka ve 167 alay oluşturacak şekilde planlanmıştı (ATASE, BLH, F: 001-03,04). Önceki teşkilatta savaştaki orduda üçte ikilik bir orana sahip olan redifler, yeni teşkilatta yarıdan biraz fazla olacak ayrıca, önceden olduğu gibi yine piyade tümeni şeklinde yapılandırılarak topçu taburları, sıhhiye ve istihkâm bölükleri ile de desteklenecekti. 1910 yılında yapılmış olan ordu teşkilatı, barış dönemlerinde redif müfettişlerini bölgelerinde bulunan ordu müfettişlerinin idaresine tabi kılıyordu. Sefer halin de ise yine bölgelerinde bulunan ordu müfettişlerinin komutasında muharebe edecekleri ifade ediliyordu. Barış zamanlarında en büyük birliğin tümen olmasına karar verilen rediflerin savaş halinde tümenlerden bazılarının nizamiye kolorduları idaresine verilebileceği ya da tümenlerden kolordular oluşturulabileceğine karar verildi (Balkan Harbi, 1993, s.101-103).

Askerlik şubesi iş ve işlemleri yeni teşkilatta da yine rediflere verildi. Tümenlerde askerlik şubesi işleriyle meşgul olmak üzere bazı redif alay ve taburları teşkil edildi. Asker alma iş ve işlemlerinin yürütülmesi ve ordunun seferber edilmesinde tek yetkili birim olmak üzere alay ve taburlar kuruldu (TSKT, 1993, s.27). Redifler, hızlı bir şekilde toplanıp harekete geçme, barış dönemlerinde askerlik şubesi iş ve işlemlerini yapması hasebiyle avantajlar sunan bir askeri sınıf olarak görülüyordu. Bu avantajlarının yanında birliklerde görevli subayların uzun süre eğitim dışı kalmaları, birliklerini oluşturan askerlerin askerlik hizmetlerini tamamladıktan uzun bir süre sonra silahaltına alınmış olmaları nedeniyle savaş yetenek ve kabiliyetlerinin zayıflamış olması dezavantajları olarak dikkat çekmektedir. Ayrıca, rediflerde topçu birlikleri ve diğer teknik birliklerin bulunmaması ciddi bir zafiyet oluşturmaktaydı.

Balkan Harbi sırasında savaş kabiliyeti, silah teçhizat ve araç gereç gibi yönlerden eksik ve yetersiz olduğu ve bu durumun ortaya çıkardığı tehlikeler fark edilmiş olduğundan, harbin hemen bitiminde redif teşkilatının kaldırılması gündeme gelmiştir (Akbay, 1991, s.108-109). Son defa Balkan Harbinde yer almış olan rediflere, 13 Şubat 1913

tarihinde ilan edilen Askeri Teşkilat Nizamnamesinde yer verilmeyerek ilga edilmiştir. Rediflerin ilgasından sonra onlar tarafından yapılmakta olan asker alma işlerinin ifası için kolorduların bulunduğu bölgelerde asker alma daireleri, tümen bölgelerinde ise askere alma birimleri ve çok az sayıda da birkaç askerlik şubesi teşkil edilmiştir (Erkal, 2001, s.2-3; TSKT, 1996, s.112; TKKT, 1996, s.80-81)

OSMANLI ORDU TEŞKİLATINDA MÜSTAHFIZLAR

Kuruluşundan 1912 Yılına Müstahfız Teşkilatı

Osmanlı ordu teşkilatında yeniçerilerin yer aldığı dönemde kale, hisar ve ülkenin güvenliğinin muhafazası gibi işleri ifa ile mükellef olanlara müstahfız deniliyordu. Yeniçeri Ocağının ilgasından sonra rediflik yükümlülüğünün tamamlanmasından sonraki askerlik yükümlülüğüne müstahfızlık dönemi adı verildi İlk dönemlerinde müstahfızlar sürekli hizmet ifa ediyor olmaları hasebiyle tımarlara sahip oluyorlarken, sonradan sadece savaş gibi olağan dışı hallerde silahaltına alınmaya başlanmalarından dolayı tımar haklarını kaybettiler. Silahaltına alınarak ordu hizmetinde buldukları süre içerisinde diğer askerlerin sahip olduğu aylık ve tayin hakkına sahip oldular (Pakalın-II, 1993, s.630)

1869'da Sultan Abdülaziz devrinde ordu teşkilatında yapılan düzenleme ile ordu; nizamiye, redif ve müstahfız sınıfları olarak üç bölümden teşkil edilmiştir. Rediflikte 6 yıllık hizmet süresi tamamlandıktan sonra, 8 yıllık müstahfızlık hizmet yükümlülüğü başlıyordu. Müstahfız sınıfının efrat mevcudunun en az 300.000, hatta çok daha fazla olması uygun görüldü (Ayın, 1994, s.22-25; TV, 27.9.1285). Müstahfız sınıfının görev ve sorumluluğu, nizamiye, ihtiyat ve redif askeri sınıflarının hepsinin hazırlık konumunda olmaları veya sevk edilmeleri durumunda, kendi bölgelerinin savunması ve güvenliğinin temin edilmesi olarak belirlenmiştir. Ayrıca, olağanüstü hallerde müstahfızların silahlandırılmasına, emir komutaları için başlarına subaylar atanmasına hükmedilmiştir. Müstahfızların bahsedilen hususlar dışında hiçbir nedenle askerlik hizmetinde istihdam edilemeyeceklerine, talim için toplanmayacaklarına, her türlü askeri kayıttan muaf olduklarına hükmedilmiştir (TV, 29 Eylül 1285). 1869 yılında yapılan teşkilat planı kısa ömürlü oldu. 1877 senesinde yapılan yeni düzenleme ile müstahfızlar ordu teşkilatından çıkartılmıştır. Müstahfız dönemi olarak belirlenmiş olan 8 yıllık hizmet süresi redifliğe aktarılarak "sınıf-1 salis" adı verilmiştir. 1877 yılından sonra redifler mukaddem, tali ve salis sınıfları olmak üzere üç kısma ayrılmıştır.

1877-78 Osmanlı Rus savaşından önce orduda çok kapsamlı düzenlemeler yapılmış, önlemler alınmış, fakat bütün bu girişimler beklenen neticeyi vermemiş, Ruslara karşı ağır bir mağlubiyet ve büyük kayıplar yaşanmıştır. Yenilgiden sonra Osmanlı Ordusu'nun içerisindeki bozuklukların giderilmesi, ordunun daha fonksiyonel bir hale getirilmesi, Avrupalı Devletler karşısında kazanabilecek bir ordu kurmanın çareleri aranmaya başlanmıştır. Arayışlar sonunda, Alman ordusu örnek alınarak ordunun yeniden düzenlemesine karar verilmiştir (Kaymakçı, 2020, s.51). Yapılan düzenleme ile Osmanlı kara kuvvetleri sefer halinde nizamiye 7, redif 12 ve müstahfız 6 olmak üzere her biri iki tümeden müteşekkil toplamda 25 kolordudan oluşan bir teşkilata sahip olmuştur (Çakın, 1978, s.212). Yapılan düzenleme sırasında askerlik yükümlük yaşında değişiklik yapılmamış, mevcut durum muhafaza edilerek, yirmi kırk yaş arası askeri yükümlük yaşı olarak kabul edilmiştir. Yükümlü olarak kabul edilen 20 yılın 6 yılı nizamiyede, kalan 14 yılı ise ihtiyat sınıfına ayrılmıştır. Yeni düzenleme ile ihtiyatlık yükümlülüğünün redifte geçen süresi altı yıldan sekiz yıla çıkartılmış, müstahfızlık eskisi gibi 6 yıl olarak devam etmiştir (Kaymakçı, 2020, s.52).

1912-1918 Yılları Arasında Müstahfız Teşkilatı

Orduyu yeniden yapılandırmak üzere 1910 yılında yapılan teşkilatta müstahfız sınıfı önceden olduğu gibi aynen yer almıştır. Müstahfız sınıfının seferlerde ihtiyaç halinde kullanılması hususunda 1911 yılının sonunda bir çalışma yapılmıştır. 1912 yılı Mart ayı içinde müstahfız sınıfı teşkilatına dair çalışmaların bitirilmesi düşünülmüş olmasına rağmen bu gerçekleşmemiş, 1912 yılı Temmuz ayı sonlarına gelindiğinde kısmen tamamlanabilmiştir. Müstahfızlar, sınır birliklerinin desteklenmesi, asayişin tesisi, demiryolları ve sahiller de koruma sorumlulukları bulunması nedeniyle bu görev bölgelerine yakında bulunan redif tümenlerine tabi kılınmıştır. İlk olarak Rumeli'de 2. Ordu Müfettişlik alanında bulunan 2. Redif Müfettişliğine bağlı redif tümenlerinde müstahfız birlikleri için hazırlıklara başlanmıştır (Balkan Harbi, 1993, s.104-105). Balkan Savaşı başlamadan önce seferberlik ilan edilmesi durumunda, müstahfızların ve ihtiyat subaylarının göreve çağırılması, rediflerin ve müstahfız depo taburlarının kurulması, ihtiyaç halinde bunların savaş bölgelerine ulaştırılması görev ve sorumluluğu mülkiye ve maliye memurlarında idi. İlaveten, mülkiye makamlarına verilen bir başka sorumluluk ise ihtiyat, redif ve müstahfızların hazırlanan seferberlik planına uygun bir biçimde sevklerini temin etmek, sevk sırasında yaşanabilecek firar girişimlerine mani olmak (ATASE, BLH, F: 001-04, 001- 6a).

31 Ağustos 1912'de müstahfız sınıfı teşkilatına dair yeni bir talimatname kabul edilmiştir. Kabul edilen talimatnamede, müstahfızların savaş dönemi haricinde taburlar halinde, sefer kararı verilecek olursa da ihtiyaç

durumuna göre alay ya da fırkalar halinde teşkillerine karar verilmiştir. Oluşturulacak olan müstahfiz taburlarının her biri 2 veya 4 bölüklü olacak, her bir bölükte 2, 3 veya 4 takım bulunacak, her bir takımda 4 veya 6 manga, her bir manga ise 8, 12 veya 16 askerden müteşekkil olacak. Her bir mangada bir onbaşı ya da kıdemli asker bulunacak, 2 veya 3 manganın başına bir çavuş ve her bölükte ise bir başçavuş bulunacaktı. Her bir bölük 150-250 arası askerden oluşmuş oluyordu. İşlemlerde sorun yaşanmaması için müstahfiz teşkilatının redif teşkilatı ile uyumlu olması gerektiğinden her redif bölük ve tabur bölgesinde bir veya daha fazla müstahfiz takım, bölük ve taburunun teşkiline önem verilmiştir. Şayet her hangi bir redif taburu bölgesinde yetersizlikten dolayı bir müstahfiz taburu oluşturulamayacak olursa, o taburun tabi olduğu alayın başka bölgelerdeki müstahfiz bölükleriyle ya da fazla olan müstahfiz askerleriyle bir araya getirilerek bir tabur oluşturulacaktır.

Müstahfiz teşkilatının planlanmasında belirleyici olan redif alayı bölgesi olduğundan, herhangi bir alay bölgesinde birleştirilerek tabur haline getirilmesi mümkün olmayan çeşitli bölükler müstakil bırakılmıştır. Müstahfiz tabur ve müstakil bölükleri buldukları yerlerin adlarını alarak öyle anılmıştır. Bir bölgede birden çok tabur kuruluyorsa bu taburlara numaralar verilerek çıkması muhtemel karışıklıklar önlenmeye çalışılmıştır. Bunun yanı sıra, taburlara bağlı olan bölüklerde kendi taburları dahilinde numaralandırılmıştır. Zamanla redif bölgelerinde gönüllü müstahfizlerin sayısının artması üzerine yeni mangalar, takımlar veya bölüklerin kurulması ile teşkilat genişlemiştir.

Müstahfizler, 18-20 yaş arası gönüllüler, 38-40 yaş arası müstahfizlik mükellefiyetinde bulunanlar ile askerlik hizmetinden muaf durumda bulunanlardan gönüllü olarak katılmak isteyenlerden oluşmaktadır. Müstahfizlerin subayları, kendi bölgelerinde bulunan ordunun seferi durumda ihtiyaç fazlası ihtiyat subaylarından temin edilmektedir. İhtiyat subaylarının yetersiz olması durumunda ise bölgesinde sözü geçen tanınmış birisi de müstahfiz birliklerine ihtiyat subayı olarak görevlendirilebilmektedir (Düstur, 1331, s.615-617). Savaş ihtimali ortaya çıktığında birliklerin emir komutası için her bir müstahfiz bölüğünde bir ihtiyat subayı ya da emekli olmuş bir subayın bulundurulmasına özen gösterilmektedir. Ülkede güvenliğin sağlanması ihtiyacı üzerine oluşturulan müstahfiz taburlarına, zaruri durumlarda jandarmadan bölük veya tabur kumandanları görevlendirilebilmektedir.

Müstahfiz taburlarında görevli subayların elbiselerinin haki renkte olması, kılıç ve rovelver tabanca ve bir de dürbün bulundurmaları uygun görülmüştür. Müstahfiz birliklerinde bulunan tabur kumandanlarının yakalarında üç, bölük kumandanlarının yakalarında iki ve takım kumandanlarının yakalarında bir sarı yıldız bulunacağı ifade edilmiştir. Ayrıca tabur ve bölük kumandanlarına sefer dönemlerinde birer binek hayvanı tahsis edilecektir. Müstahfiz askerlerinin siyah renkte üniforma giymelerine ve kendilerine bir adet martini tüfek verilmesine karar verilmiştir. Bütün bu malzemenin tabi oldukları redif tabur depoları tarafından temin ve teslim edilmesine karar verilmiştir (Düstur, 1331, s.617-619) Müstahfiz birliklerinin subay ve askerlerinin künye ve kayıt işlemlerinin tabi oldukları redif taburları tarafından yapılacak, yoklamaları da redif yoklamalarıyla eş zamanlı yapılacaktır. Müstahfiz kuvvetlerinin tabi oldukları redif taburları tarafından, bağlı buldukları umum kuvvetlere uyumlu olarak düzenlenecek ve redif taburları kuvvetleriyle beraber gönderilecektir. Müstahfiz birliklerinin daima hazır halde bulunması ve subaylarının hal ve hareketlerini takibi hususunda redif fırka kumandanları yükümlü olacaktır. Ayrıca, müstahfizler her konuda redif müfettişliğine karşı sorumlu olacak.

Müstahfizler silâh altında oldukları süre içerisinde, redifler gibi işe alacaklar, fakat maaş alamayacaklar. Bulunulan merkezlerden temin edilen müstahfiz tabur, bölük, takım kumandanları, kâtiplikte çalıştırılanlar silâh altında kaldıkları sürece, muvazafliğe muadil olan makamın maaşının yarısı oranında maaş ve tek tayin istihkakına sahip olacaklar. Tabur ve bölük komutanlarının binek hayvanlarını devlet verecektir. Müstahfizlerin subayları hem redif hem de nizamiye kumandanlarıyla her zaman iletişim halinde olarak askerlikle ilgili bilgi, beceri ve tecrübe kazanmaya çaba sarf edeceklerdir. Müstahfiz neferlerinin eğitim planları yapılırken, şahsi iş ve uğraşlarına mani olmayacak dönemler ve yaşadıkları yerlere yakın muhitler de yapmaları ve ayrıca belirli periyotlarda olması hususu göz önünde bulundurulacaktır. Eğitimlerde askere silah kullanımı, teknik düzen talimleri, silahın temizliği ve korunması öğretilecek, eğitime katılmış olan her asker yılda ortalama otuz mermi atacaktır. Sınır bölgesinde bulunan askerler, sınır bölükleri subaylarıncaya eğitilecek, eğitim sırasında bunlara el bombası kullanma da öğretilecektir. Müstahfizler özellikle savaş halinde silâh altına alınacak, çağrı ve silah altına alma işlemleri redif taburları tarafından yapılacaktır.

Müstahfizler, buldukları bölgenin sınırlarını, sahillerin, demir yollarının, askerî bina ve alanların, menzil hatlarının, müstahkem mevkiilerin savunulmasından ve bölgelerinin asayişini tesisten sorumlu olacaklar. Ayrıca, kendi bölge ve civarlarında olabilecek savaşlara katılmakla da yükümlü olacaklardır. Müstahfiz subaylarından ve erattan celp çağrısına riayet etmeyenler hakkında İhtiyat Zabitan Nizamnamesi ve redifler hakkındaki kanunlar dairesinde işlem yapılacaktır (Düstur, 1331, s.620-623).

31 Ağustos 1912 tarihinde çıkarılmış olan iradeyle 2. Redif Müfettişliği mıntkasında bulunan müstahfizlerden ve gönüllü olarak katılacak olanlardan teşkil edilmek üzere harp nizamı anlayışına uygun olarak müstahfiz birliklerinin

kurulması kararlaştırılmıştır. Kurulmasına karar verilen teşkilatın 110 taburdan ve 3 bağımsız bölükten müteşekkil olacağı, kurulacak olan birliklerin ihtiyaç halinde sınır bölüklerini desteklemekle yükümlü olacağı ifade edilmiştir (Düstur, 1331, s.615). Müstahfızların teşkilatlanması hakkında irade 31 Ağustos tarihinde çıkarılmış olmasına rağmen, teşkilatın kurulmasına dair tam yetki 2. Ordu Müfettişliğine ancak, Balkan Savaşı seferberliği ilanından üç gün önce verilebilmiştir. Yetkinin alınmasından sonra, 2. Redif Müfettişliği çevresinde toplam 106.000 mevcudu aşan müstahfız erat kaydı yapılmıştır. Teşkil edilecek müstahfız birlikleri için 1689 âdeti küçük çaplı mavzer olmak üzere toplam 100.000 tüfek, tüfeklerde kullanılmak üzere 56.000 sandık cephane ve müstahfızlara verilmek üzere 53.000 kat elbise ile 30.000 adet yağmurluk hazırlanmıştır (Balkan Harbi, 1993, s.106).

Balkan Savaşı için hazırlanan ordunun seferberlik planı, Yanya, İşkodra civarındaki güvenli bölgelerin Yanya ve İşkodra bağımsız kolorduları ve birer redif fırkası ile bir nizamiye alayı ve ayrıca adı geçen bölgelerden temin edilecek müstahfızlarca muhafaza ve kontrol edilmesini ön görmektedir. Ayrıca, adı geçen bölgede asayişin sağlanması, hudutlarda tesis edilecek kontrol merkezlerinde ve demiryolunun güvenliğinin sağlanmasında müstahfız birliklerinin görevlendirilmesi uygun görülmüştür (ATASE, BLH, F: 001- 3a, 001-05). Bölgede müstahfızların teşkilatlandırılması için seferberlik ilân edildiği anda karar verilmiş olmasına rağmen, müstahfızların toplanması halkın isteğine bırakılmış olduğundan istenilen netice elde edilememiştir (ATASE, BLH, F: 001- 95).

Birinci Dünya Savaşı yıllarında, 6 Ocak 1915 tarihli irade ile 1914 yılı 12 Mayıs'ında kabul edilmiş olan geçici zorunlu askerlik kanununun 92. maddesine bir geçici madde ilave edilmiştir. İlave edilen geçici madde, ihtiyat veya müstahfız sınıfında bulunan memurlardan bazılarının silâh altına alınmama muafiyeti getirmiştir (Düstur, 1334, s.925; TV, 25.7.1330). Çıkarılmış olan bu geçici kanun 9 Aralık 1915 tarihinde Mebusan Meclisinde 24 Şubat 1916'da ise Ayan Meclisinde görüşülmüş ve kabul edilmiştir (MMZC İ:7, 1330-1331, s.78; MMZC İ:32, 1330-1331, s.370). 6 Mart 1916 tarihinde ise padişah iradesinin çıkmasıyla yürürlüğe girmiştir (TV, 27 Şubat 1331; Düstur, 1928, s.462). 6 Ocak 1915'de kabul edilen başka bir geçici kanunla, bilahare müstahfız olarak silâh altına alınması söz konusu olan gayrimüslimlerin hiçbir şart aranmaksızın nakdi bedel ödeyerek askerlik yükümlülüğünden muaf olabilecekleri ifade edilmiştir (TV, 25 Temmuz 1330). 4 Mart 1915 tarihinde düzenlenip geçici mahiyette uygulamaya sokulan bir kanun düzenlenmiştir. Bu kanunla ihtiyat sınıfında bulunan efradın müstahfız sınıfına geçişi veya müstahfız sınıfında bulunanların açığa çıkarılması uygulamasının seferberlik hallerinde uygulanamayacağına hükmedilmiştir (Düstur, 1928, s.280; TV, 2 Kânunusani 1331). Geçici mahiyette uygulamaya sokulan bu yasa tasarısı, 2 Aralık 1915'de Mebusan Meclisinde, 27 Aralık 1915'de de Ayan Meclisinde geldiği şekliyle kabul edilmiş, 5 Ocak 1916 tarihinde Sultan Mehmet Reşad'ın iradesini alarak resmîyet kazanmıştır (MMZC İ: 36, 1330-1331, s.45; MMZC, İ:14,1330-1331, s.144; Düstur, 1928, s.280).

OSMANLI ORDU TEŞKİLATINDA İHTİYAT ZABİTANI

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşında Osmanlı ordusunun yaşadığı hezimet sonrası Sultan II. Abdülhamit tarafından ordunun yeniden yapılandırılması çalışmaları başlatılmıştır. Bu çalışmalar sırasında harp ve sefer dönemlerinde, bilhassa redif kıtaları ve depo alaylarında bulunan efrada temel eğitimin verilmesi gündeme gelmiştir. Eğitici olarak ihtiyaç duyulan zabıt kadroları için ihtiyat zabitanı ve namzetleri adı altında bir özel sınıfın kurulmasına karar verilmiştir. Bu karar çerçevesinde Avrupa devletlerindeki ihtiyat zabitanı ile ilgili hüküm ve kurallardan istifade edilerek bir nizamname hazırlanmıştır. Hazırlanan nizamnameye göre, ihtiyat zabitanı ihtiyacının ordunun kendi hazır mevcut kaynaklarından temini esas alınmıştır. Bu sırada ihtiyat zabıtlığı zorunlu askerlik sisteminin bir parçası olarak düşünülmediğinden, mesleği askerlik olmayanların istihdamı söz konusu değildi. Aktif hizmette bulunan küçük zabıtlar ile ordudan emekli olmuş veya istifa etmiş olmasına rağmen bedensel olarak hizmete uygun olan zabıtların ihtiyaç nispetinde ihtiyat zabitanı olarak istihdamına karar verilmiştir. Her ne kadar uygulanmak istenen ihtiyat zabitanı sistemi teşkil edilirken Avrupa'daki örneklerden esinlenilmişse de, sistem büyük oranda Osmanlı'nın kendi şartları içinde biçimlenmiştir (Beşikçi, 2011, s.51, 53).

Masrafların azaltılması amacıyla Osmanlı Ordusunda, sefer ve savaş hali dışında askeri birliklerde ya hiç subay bulunmaz ya da yeterli sayıda olmazdı. Harbiye Nezareti, bu durumu göz önünde bulundurarak seferi durumda ihtiyaç duyulan subayların temini amacıyla ihtiyat kadrosu oluşturmak üzere bir tezkere hazırladı. Hazırlanmış olan tezkere, 28 Haziran 1909'da Mebusan Meclisi Başkanlığı'na sunulmuştur. Adı geçen layihada iki kısma ayrılan ihtiyat zabitanı, birinci sınıf ve ikinci sınıf olarak isimlendirilmiştir. Çeşitli sebeplerle ordudan ayrılıp ihtiyat subaylığı bölümüne geçirilen erkân ve ümera ve zabitanlar birinci sınıf, Atış Mektebi'nde özel eğitim gören yetişmiş olanlar ikinci sınıf ihtiyat zabitanını oluşturacaktır (Düstur, 1330, s.189). İhtiyat zabitanının birinci sınıfında yer alma önceliği, istifa etme hakkına sahip olduktan sonra istifa etmiş olan zabitananın tanınmıştır. İkinci sınıfta öncelik hakkı nizamiye birliklerinde on yıl ve üzerinde hizmette bulduktan sonra orduyla ilişkisini kesmiş olan küçük zabıtlardan talepte bulunanlara verilmiştir. İlaveten Mekteb-i Aliye eğitimini tamamlamış olanlardan ihtiyat zabıtlığı talep edip bir yıl da eğitim almış kişiler ile Mekteb-i İdadî ve Rüştiye Mektebini tamamlamış olanlardan ihtiyat zabıtlığına talip olup iki yıl eğitim almış olanlara da ihtiyat zabitanı olma hakkı tanınmıştır.

Birinci sınıf olarak isimlendirilen ihtiyat zabitanı gurubunda yer alıp başarı gösterenler arasından seçilecek olanların, barış dönemlerinde ihtiyaca binaen Harbiye Nezareti'nde, ordularda, redif dairelerinde ve askeri tesislerde istihdamları mümkün olacaktır. Ayrıca, bunların askerî mekteplerde muallim olarak çalışabileceklerine karar verilmiştir. İhtiyat zabitanlarından sınavda başarılı olanlara, Harbiye Nezareti daireleri ile bilumum daire ve askerî tesislerde açılacak sivil memurluklara girme hakkı da tanınmıştır. Muvazzaftan ihtiyata geçmiş olan subaylardan sefer sırasında başarı gösterenlerden tekrar muvazzafa dönmek arzusunda olanlar olur ise idarecilerinin şahadetiyle orduya kabul edilebileceklerdir.

İhtiyat zabitan adaylarına eğitimin numune taburlarında, Erkân-ı Harbiye Dairesince hazırlanan programa göre verilmesi uygun bulunmuştur. Tıbbiye ve Baytar Mektebi mezunlarının numune taburlarında altı ay er olarak görev ifa ettiklerinde, ihtiyat zabiti yardımcılığına veya ihtiyat baytar yardımcılığı görevine naklolabileceklerine hükmedilmiştir. İhtiyat zabitanları, askerî eğitimleri tamamlayabilmek için sınıfları tarafından düzenlenen öğretim ve manevralara katılmak zorundadırlar. İhtiyat zabitanlarının yüzbaşı rütbesine kadar terfi edebilecekleri, ancak ihtiyaç duyulduğu hallerde binbaşı rütbesine de terfilerinin olabileceği ifade edilmiştir (TV, 5 Haziran 1326; MMZC, 1982, s.69-71).

İhtiyat zabitanları silâh altında kaldıkları sürece, nizamiye zabitanı kanununa tabi olacaklardır. İhtiyat zabitanı teşkilatını düzenleyen kanun, 15 Haziran 1909'da Mebussan Meclisinde, 12 Nisan 1910'da ise Ayan Meclisinde görüşülmüş ve kabul edilmiştir. 18 Nisan 1910'da Sultan Reşat'ın iradesiyle yürürlüğe girmiştir (MMZC, 1982, s.73; Düstur, 1330, s.196-197) Aynı zamanda gerekli olan subayları yetiştirmek üzere, Muhtelif Sınıf Okullar Müfettişliği bünyesinde, İhtiyat Zabitanı (Yedek Subay) okullarının açılmasına da karar verilmiştir (Salname-i Umumi, 1328, s.250-251).

1910 yılında kabul edilen ihtiyat zabiti teşkilatı hakkındaki kanun yürürlükteyken, Osmanlı donanmasının 1914 yılı 29 Ekiminde Ruslara ait limanları bombardımanı üzerine fiilen Birinci Dünya Savaşına girilmiş oldu. Savaşa girilmesi üzerine ordunun subay açığının kapatılması için yeni kanun ve nizamnameler çıkarılmaya devam edilmiştir (Beşikçi, 2011, s.60). Orduda bulunan subay açığın kapatılması amacıyla alınan subay adaylarının iyi bir askeri eğitim almaları için 1914 yılında "İhtiyat Zabit Namzedi Talimgâhı" açılmıştır (Babaoğlu, 2022, s.38). İstanbul'un farklı yerlerinde açılan talimgâhlara eğitilmiş ve henüz eğitimi devam eden çok sayıda genç katılmıştır. Bu gençler talimgâhlarda eğitimlerini tamamladıktan sonra ihtiyat zabitanı olarak, Osmanlı ordusunun savaştığı bütün cephelerde görev ifa etmişlerdir (Uyar, 2013, s.22-27). 1914 yılında savaşa girildiği sırada ihtiyat zabitlerinin ordu içindeki oranı % 10 iken, 1916 yılında oran % 20 raddelerine çıkmıştır (TSKT, 1985, s.615). Ancak, 1916 yılından itibaren cephelerde verilen kayıpların arması nedeniyle ordu içindeki oranları azalmıştır. Dört yıl süren savaşın sonunda imzalanan mütarekeden sonra, sağ olarak cepheden dönen ihtiyat zabitleri birçok zorlukla karşı karşıya kalmıştır. Savaş başladığında kimi öğrenci kimi memur olan bu gençler, savaş bitip terhis olduklarında bütün bunlardan mahrum ve mağdur bir şekilde topluma karışmışlardır. Ancak, mütarekenin imzalanmasından bir müddet sonra Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde Anadolu'da Kurtuluş Savaşının başlaması, TBMM Hükümeti'nin Harbi Umumi öncesinde ilan edilen seferberliği devam ettirme kararı almasından sonra, kimi gönüllü kimisi de zorunlu olarak yeniden ihtiyat zabitanı olarak verilen mücadelede yerini almıştır (Akcan, 2021, s.589).

SONUÇ

Yeniçeri Ocağının 1826 yılında lağvedilmesinden sonra, kabul edilen kanunname ile Avrupalı tarzda yeni bir ordunun kurulmasına karar verilmiştir. Kurulacak ordu için askeri teşkilat planlaması yapılırken, devletin içinde bulunduğu iktisadi zorluklarda göz önünde bulundurulmuştur. İktisadi açıdan zor durumda bulunan devleti daha fazla zora sokmayacak, ziraat ve ticaret gibi faaliyetleri sekteye uğramayacak bir askeri sistem kurulmak istenmiştir. Hazineye fazla bir yük getirmeden savaş halinde hemen silah altına alınabilecek, normal zamanlarda kendi işiyle gücüyle uğraşacak neferlerden müteşekkil bir askeri teşekkülün teşkiline karar verildi. Bu anlayış doğrultusunda Prusya'daki Landor teşkilatı örnek alınarak hazırlanan nizamname ile 1834 yılında redif teşkilatı kurulmuştur. Nizamnameye göre, Anadolu ve Rumeli'nin uygun görülen yerlerinde 23-32 yaş arası gönüllülerden oluşacak, subayları da içinde olmak üzere toplam mevcudu 1.426 kişiden mürekkep, dört bölükten müteşekkil birer redif taburunun kurulması öngörülmüştür. Zaman içerisinde redif birliklerinin ordu teşkilatı içerisindeki gücü ve ağırlığı artmış, bu da bir takım sıkıntılarını kendini göstermesine sebep olmuştur.

Kurulduğu tarihten Balkan Harbi dahil Osmanlı ordu teşkilatı içinde bulunduğu yıllarda çok faydalı olan redifler, oldukça hızlı seferber olabilme, barış dönemlerinde de asker alma işlerini yürütme yönünden oldukça faydalı olmuştur. Ancak, bir yedeklik uygulaması olması hasebiyle barış dönemlerinde subayların eğitim dışında bulunmaları, sefer durumunda birliklerinde yer alan askerin muvazzaflık dönemlerini tamamlamaları 6 ila 16 yıllık bir sürenin geçmiş olması hasebiyle savaşa kabiliyetleri azalmış oluyordu. Birliklerinde topçu teknik sınıf mensuplarının olmayışı da önemli bir zafiyet oluşturuyordu. Redif birliklerinin içinde bulunduğu bu durumun ortaya

çıkardığı zafiyet, Balkan Harbinde çok neden bir biçimde görülmüş olduğundan, savaştan hemen sonra, 13 Şubat 1913 tarihinde kabul edilen askeri teşkilat nizamnamesi ile redif teşkilatının kaldırılmasına karar verilmiştir.

Ordunun masraflarını azaltmak için başvuru bir başka uygulama ise müstahfızlık olmuştur. Müstahfızlık, rediflik hizmetinin tamamlanmasından sonra yeni bir askeri mükellefiyet hizmeti olarak planlanmıştır. İkinci bir yedeklik hizmetiyle yükümlü kılınan müstahfızların savaş gibi olağanüstü dönemlerde silahlı alınmasına ve yalnızca askeri görevde buldukları sırada nizamiye askerleriyle aynı maaş ve tayin hakkına sahip olmalarına karar verilmiştir. 1869 tarihinde yapılan ıslah çalışmaları sonucunda ordu nizamiye ve redif birlikleri ile müstahfızlardan müteşekkil olmak üzere üç kısma ayrılmıştır. Rediflikte 6 yıllık hizmet süresi tamamlandıktan sonra, 8 yıllık müstahfızlık hizmet yükümlülüğü getirilmiştir. Müstahfızların görevi, diğer askeri sınıflara mensup birliklerin sefer hazırlığı içinde buldukları veya sevkleri halinde buldukları bölgeleri korumaktır. 1912 yılında yapılan düzenleme ile müstahfızlara, sınır birliklerinin desteklenmesi, içeride asayişin sağlanması, demiryollarında ve sahillerde koruma görevleri verilmiştir. Müstahfızların sorumluluk bölgelerine yakın olan redif tümenlerine tabi olması uygun bulunmuştur.

Ordunun masrafının azaltılması amacıyla başvuru uygulamalardan biri de, barış zamanlarında birliklerde bulunan subay sayısının düşürülmesiydi. Barış dönemlerinde bazı birliklerde ya hiç subay bulundurulmaz ya da subay sayısı olması gerekenden çok noksan olurdu. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbinde karşılaşılan hezimetten sonra, hezimetin sebeplerine dair yapılan tespitlerde, birliklerdeki subay sayısının yetersizliğine de dikkat çekilmiştir. Yapılan tespitlere uygun olarak harp ve sefer dönemlerinde özellikle redif kıtaları ve depo alaylarında görevli efrada gerekli eğitimlerin verilmesine karar verilmiştir. Bu eğitimleri vermek üzere ihtiyat zabitanı ve namzetleri adı altında özel bir sınıfın kurulması kararlaştırılmıştır. Yapılan planlama da ihtiyat zabitanı ihtiyacının ordunun mevcut kaynaklarından temini uygun görüldüğünden, aktif hizmette bulunan küçük zabıtlar ile ordudan emekli olmuş veya istifa etmiş olmasına rağmen bedensel olarak hizmete uygun olan zabıtların ihtiyaç nispetinde ihtiyat zabitanı olarak istihdamına karar verilmiştir. Yedek subaylık olarak da ifade edilebilecek olan ihtiyat zabitanı teşkilatı hakkındaki kanun, Nisan 1910 tarihinde Sultan Mehmet Reşat'ın iradesi ile uygulamaya konulmuştur. 1914'de Birinci Dünya Savaşına girilmesi üzerine ordunun subay açığının kapatılması amacıyla, yeni kanun ve nizamnameler çıkarılmaya devam edilmiştir. Kurtuluş Savaşı döneminde ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş yıllarından günümüze ordunun ihtiyacı olan subayların temini noktasında yedek subaylık uygulaması devam etmektedir.

Sonuç olarak, Yeniçeri Ocağının ilgasını müteakip Osmanlı ordu teşkilatının yeniden kuruluşunun gerçekleştirildiği sırada sağlam temeller üzerine inşa edilemediği görülmektedir. Yeni kurulan ordunun büyük mağlubiyetler yaşaması, orduda yeni düzenlemelerin yapılmasını gündeme getirmiştir. Ancak bu dönemlerde devletin mali zorluklar içinde bulunması nedeniyle orduya ayırabileceği kaynakların kısılması nedeniyle büyük çaplı askerin daima silah altında bulundurulmasına imkan vermediğinden ordunun asker ihtiyacını karşılamak üzere yedeklik uygulaması gündeme gelmiştir. Bu anlayış çerçevesinde ordu teşkilatında redif ve müstahfız adı verilen yeni askeri birlikler teşkil edilmiştir. Adı geçen birlikler sefer halinde silahlı alındığından yeterli eğitime sahip olmamaları, yaş itibarıyla de daha ileri yaşlarda olmalarından kaynaklı olarak beklenen sonucu vermemiştir. Buna bir de idaredeki yetersizlik ve modern silahlara sahip olunmaması eklenince savaşlarda başarısızlıklar kaçınılmaz olmuştur. Bunun sonucu olarak Balkan Harbinden sonra redif sınıfı ordu teşkilatından çıkartılmıştır. Ancak, müstahfız ve ihtiyat zabitanı adı verilen yedek subaylık uygulaması Birinci Dünya Savaşı yıllarında da uygulanmaya devam edilmiştir.

KAYNAKÇA

Kitap ve Makaleler

Akbay, C. (1991). *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi*. C. I, (Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi ve Askerî Hazırlıkları ve Harbe Girişi). Ankara: Genelkurmay Basım Evi.

Akcan, E. (2021). "Milli Mücadele'den Kalan Sosyal Bir Sorun: "Yedek Subaylar"". *History Studies*. 13/2: 587-608.

Aydemir, Ş. S. (1973). *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa*. C. I-II. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Aydın, F. (1994). *Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan Sonra Askerî Kanunları (1839-1914)*. Ankara: Genelkurmay ATASE Yayınları.

Babaoğlu, R. (2022). "Birinci Dünya Savaşı'na Katılan İhtiyat Zabıtlarının Otobiyografik Kayıtlarında Osmanlı-Alman İttifakı ve Alman Subayı İmgesi". Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü. *Atatürk Yolu Dergisi*. S. 70:33-47.

Balkan Harbi (1912-1913). (1993). C. I. Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi.

- Beşikçi, M. (2011). “İhtiyat Zâbiti’nden Yedek Subay’a: Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Bir Zorunlu Askerlik Kategorisi olarak Yedek Subaylık ve Yedek Subaylar, 1891-1930”. *Tarih ve Toplum*. S. 13: 45-89.
- Bolat, C. (2000). “Redif Askeri Teşkilatı (1834-1876). Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cevdet, A. (1309). *Tarih-i Cevdet*. C. XII. Dersaadet: Matbaa-i Osmaniye.
- Cezar, Y. (1986). *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi*. İstanbul: Alan Yayınları.
- Çadırcı, M. (1988). “Tanzimat’ın İlanı Sıralarında Türkiye’de Yönetim (1826-1839)”. *Bellekten*. C. L1/201. Aralık 1987’den ayrı basım. Ankara: TTK.
- Çakın, N. (1978). *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi*. C.III. Ankara: Genel Kurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları.
- Deny, J. (1964). “Redif”. *İslam Ansiklopedisi*. C. IX. MEB Yayınlar. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi: 665-668.
- Develioğlu, F. (1993). “Ümera”. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Erkal, Ş. (2001). *Türk Silahlı Kuvvetleri (TBMM Hükümeti Dönemi 23 Nisan 1920 – 29 Ekim 1923) Türk İstiklal Harbi Özel Tarihi*. C. IV. Kısım I. Ankara: Genelkurmay ATASE Yayınları.
- Kayabalı, İ. & Arslanoğlu, C. (1973). “Osmanlılarda Ordu, Kuruluşu, Silahları ve Gelişmeler”. *Türk Kültürü* (Kara Kuvvetleri Sayısı). S.131. Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 995-1026.
- Kaymakçı, E. (2020). “Menteşe Redif Taburu Ve Faaliyetleri”. *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Aydın.
- Mahmut Şevket Paşa. (1983). *Osmanlı Askerî Teşkilat ve Kıyafeti Askeriyesi*, C.II, (Kuruluştan 1908’e Kadar). Kara Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi.
- Özcan, A. (1991). “Asakir-i Mansûre-i Muhammediye”. *İslam Ansiklopedisi*. C.III. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 457-458.
- Özdemir, H. (1989). *Rejim ve Asker, Türkiye Üzerine Araştırmalar II*. İstanbul: AFA Yayınları.
- Özkan, C. (1999). “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Ordu”. *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*. C.V. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. C. II-III. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Shaw, S. & Ezel K. Shaw. (1983). *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C. II. (Çev. Mehmet Harmancı). İstanbul: E Yayınları.
- Tunalı, A. C. (2003). *Tanzimat Döneminde Osmanlı Kara Ordusunda Yapılanma (1839-1876)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türk Kara Kuvvetleri Tarihi (TKKT)*. (1996). Kara Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları. Ankara: Kara Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi.
- Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (TSKT)*. (1982). C. III. K. 4. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi*. (1993). C.III. K.1. Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Basımevi.
- Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi*. (1996). C. III. K. 6. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi*. (1985). Birinci Dünya Harbi, İdari Faaliyetler ve Lojistik. C.X. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi*. (1978). C.III. K. 5. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Uyar, M. (2013). “İhtiyat Zabıt Namzedi Olmak”. *Çanakkale 1915*, S. 16: 22-27.

Arşiv Belgeleri, Yayımlanmış Arşiv Belgeleri ve Süreli Yayınlar

Genelkurmay Başkanlığı ATASE Başkanlığı Arşivi Belgeleri, Balkan Harbi (BLH), Klasör (K), Dosya (D), Fihrist (F).

ATASE, BLH, K: 14, D: 4, F: 001-04, 6a.

BLH, K: 14, D: 5, F: 001-03, 001-04.

BLH, K: 660, D: 57, F: 001- 3a, 001-05.

BLH, K: 97, D: 16, F: 001- 95.

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA), Dâhiliye (DH), İdari (İD), Dosya (D), Vesika (V)

BOA, DH. İD, D: 158, V: 2, Erkân-ı Harbiye Dairesi. No: 2305. 18 Ağustos 1327.

DH. İD, D: 158, V: 2, Erkân-ı Harbiye Dairesi. No: 2779. 8 Şubat 326.

DH. İD, D: 158, V: 2. Dâhiliye Nezareti. Muhaberat-ı Umûmîye Dairesi. Evrak No: 115, 13 Şubat 326.

DH. İD, D: 158. V: 2. Dâhiliye Nezareti, Muhaberat-ı Umûmîye Dairesi. Evrak No: 928. 20 Ağustos 1327.

Düstur. (1330). Tertib-i Sani. C. II. 1 Teşrinisani 1325-31 Teşrinievvel 1326. Dersaadet: Matbaa-i Osmanî.

Düstur. (1334). Tertib-i Sani. C. VI, 1 Teşrinisani 1329-31 Teşrinievvel 1330. Dersaadet: Matbaa-i Amire.

Düstur. (1331). Tertib-i Sani. C. IV. Dersaadet.

Düstur. (1928). Tertib-i Sani. C. VIII, 1 Teşrinisani 1331-31 Teşrinievvel 1332. İstanbul: Evkaf Matbaası.

Meclis-i Âyân Zabıt Ceridesi (MAZC). (1986). C. I. Dvr. I. Ankara: TBMM Basımevi.

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi (MMZC). (1982). C. I. Devre I, Ankara: TBMM Basımevi.

Redif Müfettişliklerinin Vazifesine Dair Nizamname. (1327). İstanbul: Matbaa-i Askerîye.

Salname-i Umûmî. (1328). Dersaadet: Selanik Matbaası.

Takvim-i Vekayi (TV). (2 Kânunusani 1331). No: 2409.

(25 Temmuz 1330). No: 1902.

(27 Eylül 1285). No: 1149.

(27 Şubat 1331). No: 2464.

(29 Eylül 1285). No: 1150.

(5 Haziran 1326). No: 562.